

PLASTISCHE OPVOEDING

derde graad bso specialisatiejaar
voor alle studierichtingen behalve Mode-verkoop,
Modespecialisatie en trendstudie

BRUSSEL

D/2016/13.758/017

September 2016

(vervangt leerplannen D/1995/0279/004B,
D/1995/0279/003G en D/2000/0279/024)

Inhoud

1	Inleiding en situering van het leerplan	3
1.1	Plaats in de lessentabel	3
1.2	Beeldopvoeding in de 3de graad bso	3
1.3	Visie op het vak	3
2	Beginsituatie	7
3	Logisch studietraject	8
4	Christelijk mensbeeld	9
5	Opbouw en samenhang	10
5.1	Mogelijke leerlijn 1ste - 2de - 3de graad	10
5.2	Samenhang met de studierichtingen	13
6	Doelstellingen.....	15
6.1	Waarnemen	16
6.2	Conceptualiseren.....	17
6.3	Creëren	21
6.4	Reflecteren	25
6.5	Attitudes	27
7	Minimale materiële vereisten	30
7.1	Algemeen.....	30
7.2	Het vaklokaal	30
7.3	Ter beschikking op de school.....	31
8	Pedagogisch-didactische wenken	32
8.1	Taalbeleid.....	32
8.2	Zelfstandigheidsdidactiek.....	32
8.3	Evaluatie	34
8.4	Rapportering.....	35
9	Geïntegreerde proef (GIP).....	36
10	Bijlagen	37
10.1	Lijst met inspirerende boeken	37
10.2	Lijst met beeldende begrippen	38

1 Inleiding en situering van het leerplan

1.1 Plaats in de lessentabel

Zie www.katholiekonderwijs.vlaanderen bij leerplannen & lessentabellen.

1.2 Beeldopvoeding in de 3de graad bso

Dit leerplan *plastische opvoeding* is bestemd voor de leerlingen van het specialisatiejaar in het bso, voor alle richtingen waar het vak Plastische Opvoeding wordt aangeboden binnen het keuzegedeelte voor de basisvorming.

Het leerplan is een *raamleerplan of open leerplan*: dat wil zeggen dat het een duidelijk kader biedt en de hoofdlijnen schetst. Binnen het geschetste kader is er ruimte voor inkleuring. Het zet aan om een doelgerichte opbouw aan te brengen. De leraar bezit de persoonlijke vrijheid in het opstellen van de opdrachten en de jaarplanning. Er wordt dus verwacht dat je als vakleraar plastische opvoeding focust op de leerlingen die je in de klas hebt, rekening houdende met de gekozen studierichting en met de schoolcontext. Je kunt op verschillende manieren aan een doelstelling werken, zelfs op een verschillend niveau. Het is een uitdaging om je klas en de individuele leerlingen goed in te schatten.

De leraar zorgt voor voldoende variatie in beeldende opdrachten (waarnemingsopdrachten, vlakke opdrachten, ruimtelijke opdrachten, toepassingen met multimedia, grafische toepassingen...), in aanbod van beeldaspecten, materialen, technieken, methodieken en evaluatievormen. Hij laat ruimte voor persoonlijke creatieve inbrengen van de leerlingen en ruimte voor experiment. De leraar focust zich op opdrachten die aansluiten bij de specifieke studierichting. Overleg tussen de verschillende leraren uit de studierichting is noodzakelijk om de opdrachten af te stemmen op de studierichting om zo de meerwaarde binnen de studierichting te waarborgen.

1.3 Visie op het vak

Algemene vorming

Emoties leren herkennen of uitdrukken, de kunstzinnige horizon verbreden, het kritisch leren omgaan met de visuele omgeving, beeldende creatie als een expressievorm begrijpen, diverse media hanteren, sociale vaardigheden ontwikkelen... zijn enkele invalshoeken om aan het overkoepelende doel te werken: de leerling kansen bieden om zich breed en authentiek te ontwikkelen en via hun creaties met anderen te communiceren.

Onze steeds veranderende maatschappij heeft nood aan creatieve mensen die veranderingsbekwaam zijn, die inventief en origineel kunnen zijn en die steeds een oplossing vinden voor nieuwe problemen. Plastische opvoeding is een vak waarbij leerlingen onder meer ontdekken dat op één vraag meerdere antwoorden mogelijk zijn. Maar ook: dat verschillende wegen kunnen leiden naar het vinden van een antwoord op een vraag.

Beeldcultuur is onder andere via de media (youtube, facebook, reclame, computergames, video, tv, film, fotografie...) sterk aanwezig in het leven van elke dag. Leerlingen krijgen niet enkel hun vorming en opleiding op school, maar worden ook gevormd door de dagelijkse media-informatie, die merendeels via beelden verloopt. Plastische opvoeding als concrete vorming reikt de mogelijkheden aan om kritisch te leren omgaan met beelden, met persoonlijke uitingen van zichzelf of van anderen en met massamedia.

Leerlingen worden uitgedaagd zich te ontplooiën tot kritische, bewuste, actieve en weerbare leerlingen zowel door waar te nemen, te conceptualiseren, zelf te creëren als te reflecteren. Ze worden uitgedaagd de authenticiteit van een creatie te leren begrijpen, ervan te genieten en ze te waarderen, ongeacht de schoonheidsnormen van het ogenblik, de heersende stijl, de mode en de zuiver historische binding. Zij worden uitgenodigd te genieten van het zelf creëren, hun fantasie te gebruiken, authentiek te zijn, te experimenteren...

Beeldtaal

Het beeldend proces is te vergelijken met een communicatieproces. Men creëert boodschappen via de beeldtaal. Wat men op die manier uitdrukt, wordt door anderen (of jezelf) waargenomen en gedecodeerd. Door je als toeschouwer te verplaatsen in het 'product' kom je in contact met de belevingswereld van de ander. Je ontmoet de ander in 'zijn verhaal' of je ontmoet jezelf in het eigen werk. In die zoektocht naar zichzelf en hun plaats in de maatschappij, ontwikkelen leerlingen een eigen levensstijl en leren ze kunst en cultuur te begrijpen en naar waarde te schatten.

Doorheen de jaren groeien leerlingen in kennis van de beeldtaal en worden ze vaardig in het hanteren ervan. De beeldtaal heeft, zoals iedere taal, haar eigen structuur en wetmatigheden. De belangrijkste componenten - lijn, vorm, compositie, kleur, licht en ruimte - beantwoorden aan de plastische eigenschappen van de waarneembare werkelijkheid, die de basis vormt van de beeldtaal. Vanuit die waarneembare werkelijkheid nemen we beelden op in het visueel geheugen en in het geheugen van de tactiele waarneming. De beheersing van deze taal stelt ons in staat onze ideeën, gevoelens en ervaringen te uiten. Hoe beter men deze taal beheerst, hoe meer men ermee kan uitdrukken. In de 1ste graad hebben alle leerlingen met de beeldtaal kennis gemaakt. Gezien de grote diversiteit onder de leerlingen kunnen sommigen al zeer vaardig en zelfstandig door middel van de beeldtaal communiceren. Andere leerlingen kennen niet meer dan de basis. Toch is het de uitdaging voor alle leerlingen om zo zelfstandig en authentiek mogelijk de beeldtaal te hanteren.

Didactisch proces

Plastische opvoeding ontwikkelt bij leerlingen een manier van denken die aan de basis ligt van de creativiteit. Ze ontwikkelt daartoe tevens de nodige attitudes zoals zelfvertrouwen en verantwoordelijkheidszin. Tijdens het didactisch proces komen meestal het waarnemen, in de breedste zin van het woord, het conceptualiseren en het creëren aan bod. Tijdens elke fase van het creatief proces is er kans tot reflectie om het proces verder te zetten. Experiment is een middel dat het creatief proces kan versterken.

waarnemen

De belangrijkste onderwerpen voor de waarneming zijn de natuur en de cultuur. Door aandachtig waar te nemen ontdekken leerlingen o.m. ordening, structuur en schoonheid in de natuur. De cultuur manifesteert zich in de ons omringende wereld, waarvan de beeldende kunst van het heden, het verleden en de multimedieabeelden onderdelen zijn. Om de beeldcultuur te begrijpen, is het leren kijken naar beelden een eerste stap. Daarom wil plastische opvoeding het waarnemingsvermogen bij leerlingen aanscherpen en hen bewust leren omgaan met beelden en beeldende hypes en deze op een zinvolle wijze leren interpreteren. Door bewust te leren kijken, ziet de leerling hoe de kunstenaar op specifieke wijze zijn werkelijkheid aan de hand van een persoonlijk omgaan met beeldaspecten, materialen en technieken toont. Ook emoties en gevoelens kunnen voorwerp van de waarneming zijn. Impressie kan leiden tot expressie.

conceptualiseren

De totstandkoming van het werk of het creatief proces veronderstelt een voortdurend probleemoplossend denken en handelen. Leerlingen leren wat gezien werd tijdens kunstinitiatie en waarnemingsopdrachten te associëren met de eigen belevingswereld of de belevingswereld van de doelgroep om zo te komen tot nieuwe concepten. Onder andere door het in contact komen met het onderwerp en/of project en de vakoverstijgende samenwerking met de leerkrachten van de specifieke studierichting worden leerlingen uitgedaagd een creatieve houding aan te nemen. Via brainstorming worden originele ideeën ontwikkeld en opdrachten verdeeld. Leerlingen leren plannen.

creëren

Tijdens het realiseren van hun eigen opdracht zal het vertrouwen in eigen kunnen toenemen en worden attitudes ontwikkeld zoals: plezier beleven bij het creëren, authenticiteit, esthetische zin, zorg, luisterbereidheid, respect voor elkaar en het materiaal, assertiviteit, verantwoordelijkheid, weerbaarheid, solidariteit, zelfredzaamheid, kritische houding ... Individueel of in groep worden concepten gerealiseerd, gepresenteerd en geëvalueerd.

reflecteren

Via opdrachten leren leerlingen nadenken, filosoferen en communiceren over diverse kunstvormen (de kracht van) de beeldtaal, het eigen werk en dat van anderen (medeleerlingen en kunstenaars).

In het specialisatiejaar komen leerlingen op stage en eventueel tijdens de GIP in contact met de doelgroep, opdrachten van externen... Ze reflecteren over de vraag en verwachting van de doelgroep: hoe ze een boodschap kunnen overbrengen, hoe ze de kwaliteiten en/of eigenheid van een project, product of klant in de verf kunnen zetten, hoe ze eigen emoties, gedachten, gevoelens in beeld of verbaal kunnen uitdrukken, hoe ze de geleerde kennis en vaardigheden in de praktijk kunnen overzetten... Tijdens het creatief proces kijken leerlingen vooruit en terug op hun concept/creatie en op de het einde van de rit reflecteren de leerlingen over het eindproduct.

2 Beginsituatie

Het verschil tussen de leerlingen is erg groot. Sommige leerlingen kregen enkel in de 1ste graad het vak plastische opvoeding, anderen tijdens meerdere leerjaren of zelfs elk jaar. Sommigen hebben een intrinsieke interesse voor kunst en cultuur, anderen hebben er weinig affiniteit mee. De diversiteit binnen deze leerlingengroep manifesteert zich ook in de mate van zelfstandigheid van de individuele leerling. Sommige leerlingen zijn in staat opdrachten en ontwerpen uit te voeren met een geringe sturing en/of ondersteuning terwijl andere die mate van zelfstandigheid nog niet bezitten.

3 Logisch studietraject

Plastische opvoeding bouwt minstens verder op de verworvenheden uit de 1ste graad. Het vak vertrekt in de 1ste graad steeds vanuit de beleving waarbij het waarnemen en vormgeven centraal staan.

Leerlingen die in de 2de graad plastische opvoeding kregen, hebben gewerkt aan opdrachten met een open karakter. In de 2de graad maken leerlingen onder begeleiding gebruik van beeldaspecten om hun expressie of concept te accentueren, leren ze hun materialen en technieken kiezen in functie van hun ontwerp en groeien ze naar een eigen beeldende authenticiteit. In de 2de graad bieden leraren daarom een bewust gekozen en afgebakend aanbod van materialen en technieken aan tijdens de verschillende opdrachten.

In de 3de graad ligt de focus op het voorbereiden en uitwerken van beeldende opdrachten ter ondersteuning en/of uitvoering van activiteiten voor de opdrachtgevers, klanten en doelgroepen. Het onderzoek van technieken materialen en de beeldaspecten, in functie van de toepasbaarheid binnen de studierichting, is een belangrijk onderdeel. Dit onderzoek is noodzakelijk om te komen tot gefundeerde creatieve opdrachten en activiteiten, zowel bij stage-opdrachten als in hun verdere loopbaan. Visuele communicatie met klanten, opdrachtgevers en doelgroepen is belangrijk. Deze communicatie kan onder andere gebeuren via: presentatie, animatie, publicatie, reclame, decoratie, etalage...

4 Christelijk mensbeeld

Ons onderwijs streeft de vorming van de totale persoon na waarbij het christelijke mensbeeld centraal staat. Onderstaande waarden zijn dan ook altijd na te streven tijdens alle handelingen:

- respect voor de medemens;
- solidariteit;
- zorg voor milieu en leven;
- respectvol omgaan met eigen geloof, anders gelovigen en niet-gelovigen;
- vanuit eigen spiritualiteit omgaan met ethische problemen.

Het is een opdracht en uitdaging om vanuit plastische opvoeding en de christelijke mensvisie de leerlingen te laten opgroeien tot authentieke, creatieve en kritische personen. Het waarnemen van natuur, cultuur, kunst en media brengt leerlingen in contact met andere culturen en overtuigingen en nodigt hen uit daarmee in dialoog te treden door te reflecteren of zelf te creëren.

Via het vak plastische opvoeding leren leerlingen de schepping en de wereld om zich heen te bewonderen en ervan te genieten. Ze leren zich over schepping en wereld te verwonderen. Want wie zich openstelt en onbevangen naar de wereld kijkt, verbaast zich: er is zoveel wonderlijks te zien.

Het is dan ook onze opdracht en uitdaging om leerlingen te helpen uitgroeien tot mensen die zich vol verwondering openstellen voor het nieuwe en andere, tot mensen die ontvankelijk zijn en bereid zijn om vanuit die verwondering en emotie zich op een authentieke wijze creatief te uiten.

5 Opbouw en samenhang

De leerplandoelstellingen in het specialisatiejaar van het bso worden gegroepeerd rond waarnemen, conceptualiseren, creëren, reflecteren en de attitudes.

5.1 Mogelijke leerlijn 1ste - 2de - 3de graad

	1ste graad	2de graad	3de graad	Specialisatiejaar	
	Waarnemen: beeldmateriaal = natuur-, kunst-, cultuur- en mediabeelden				
WAARNEMEN	De leerkracht zorgt voor een aanbod van beeldmateriaal.	De leerkracht biedt beeldmateriaal aan en de leerlingen vullen aan (vanuit een vooraf bepaald aanbod).	Zowel de leerkracht als de leerlingen zoeken en kiezen bewust beeldmateriaal in functie van de opdracht en de studierichting.	De leerlingen kiezen bewust beeldmateriaal in functie van de opdracht en de studierichting. De leerkracht vult aan en stuurt bij.	WAARNEMEN
	Het beeldmateriaal wordt besproken in functie van de opdracht en de verwondering.	Het beeldmateriaal wordt besproken in functie van de opdracht en binnen een bredere context geplaatst.	Het beeldmateriaal wordt besproken in functie van de opdracht en de studierichting. Het materiaal wordt binnen een bredere context en in tijd en ruimte geplaatst.	Het beeldmateriaal wordt besproken in functie van de opdracht en de studierichting. Het materiaal wordt binnen een bredere context en in tijd en ruimte geplaatst.	
	De leerkracht biedt ondersteunend materiaal (zoals kijkwijzer, specifieke vragen, zoekertje...) om de leerlingen gericht te leren kijken.	De leerkracht en leerlingen bepalen in overleg de ondersteunende hulpmiddelen (zoals kijkwijzer, specifieke vragen, zoekertje...) om verkennend te kijken.	De leerlingen bepalen in overleg met de leerkracht de ondersteunende hulpmiddelen (zoals kijkwijzer, specifieke vragen, zoekertje...) om onderzoekend te kijken.	De ondersteunende hulpmiddelen (zoals kijkwijzer, specifieke vragen, zoekertje...) om onderzoekend te kijken, worden aangereikt op vraag van de leerlingen.	
	Leerlingen maken kennis met eigen en andere culturen en diverse kunstvormen.	Leerlingen krijgen inzicht in eigen en andere culturen en diverse kunstvormen.	Leerlingen gebruiken het inzicht in eigen en andere culturen en diverse kunstvormen om te zoeken naar betekenis bij bepaalde kunstwerken/kunstenaars.	Leerlingen gebruiken het inzicht in eigen en andere culturen en diverse kunstvormen om te zoeken naar betekenis bij bepaalde kunstwerken/kunstenaars en voegen eigen betekenis toe.	

VORMGEVEN	Vormgeven: onderwerpen			
	De onderwerpen worden gekozen in functie van de leefwereld van de leerlingen.	De onderwerpen worden gekozen in functie van de leefwereld van de leerlingen en de eigenheid van de studierichting.	De onderwerpen worden gekozen in functie van de eigenheid van de studierichting, de doelgroep, de klant, eventueel de GIP, de stage...	De onderwerpen worden gekozen in functie van het specifieke van de studierichting, de doelgroep, de klant, eventueel de GIP, de stage...
	Vormgeven: creatief antwoord en beeldtaal			
	De leerlingen zoeken een origineel antwoord en persoonlijke inbreng in hun werk.	De leerlingen zoeken naar oplossingen die verder gaan dan het gewone. De leerlingen zoeken een gepaste beeldtaal.	De leerlingen zoeken naar een creatief antwoord en hanteren de beeldtaal in functie van de opdracht en/of de eigenheid van de studierichting.	De leerlingen zoeken zelfstandig naar een creatief antwoord en hanteren de beeldtaal in functie van de opdracht en/of de eigenheid van de studierichting.
	Vormgeven: techniek, materialen en beeldaspecten			
	De leerlingen leren onder sterke begeleiding systematisch beeldaspecten, materialen en technieken kennen, ermee experimenteren en gebruiken.	De leerlingen maken onder begeleiding bewuste keuzes tussen de aangeboden beeldaspecten, materialen en technieken in functie van hun opdracht.	De leerlingen maken zelfstandig bewuste keuzes tussen beeldaspecten, materialen en technieken in functie van hun opdracht. De leerkracht stuurt bij waar nodig.	De leerlingen maken zelfstandig bewuste keuzes tussen beeldaspecten, materialen en technieken in functie van hun opdracht. De leerkracht stuurt bij waar nodig.
	Vormgeven: probleemoplossend denken			
Leerlingen bedenken bij een gesteld probleem/uitdaging onder begeleiding een oplossingsweg en passen deze toe.	Leerlingen herkennen bij een gesteld probleem/uitdaging onder begeleiding strategieën om een oplossing te vinden en passen deze toe.	Leerlingen herkennen bij een gesteld probleem/uitdaging strategieën om een oplossing te vinden en passen deze toe.	De leerlingen kunnen op basis van veronderstellingen en verwachtingen mogelijke oplossingswijzen inschatten en uitvoeren.	

VORMGEVEN: CONCEPTUALISEREN - CREËREN

REFLECTEREN/ VERWOORDEN	De leerlingen leren volgens een aangeboden structuur over het creatief proces te reflecteren.	De leerlingen leren systematisch over het creatief proces te reflecteren en vanuit de reflectie hun proces bij te sturen.	Reflecteren wordt voor de leerlingen een attitude waarbij het eigen creatief proces wordt bijgestuurd.	De leerlingen reflecteren over proces en product met internen (leerkrachten en medeleerlingen) en externen (doelgroep, klanten, stagementoren...).	REFLECTEREN/ VERWOORDEN
	De leerlingen lichten het eigen werk toe in eenvoudige bewoordingen.	De leerlingen lichten het eigen werk toe met aandacht voor specifiek taalgebruik.	De leerlingen lichten het eigen werk toe met bewust gebruik van een vakjargon.	De leerlingen lichten het eigen werk toe met bewust gebruik van een vakjargon.	
	De leerlingen leren op een eenvoudige manier opbouwende feedback verwoorden met ondersteuning van aangereikte criteria en gerichte vragen/middelen.	De leerlingen kunnen opbouwende feedback verwoorden op basis van aangereikte criteria.	De leerlingen kunnen opbouwende feedback verwoorden ondersteund door eigen argumenten.	De leerling kunnen opbouwende feedback verwoorden ondersteund door duidelijk geformuleerde argumenten.	
ATTITUDES	Onbewust verwonderd zijn.	Zelf op zoek gaan naar verwondering.	Bewust op zoek gaan naar verwondering.	Bewust verwonderd zijn.	ATTITUDES
	De leerlingen staan open voor het eigen culturele en sociale milieu en dat van anderen.	De leerlingen staan open voor het eigen culturele en sociale milieu en dat van anderen en zijn zich bewust van de verschillen en gelijkenissen ervan.	De leerlingen staan open voor het eigen culturele en sociale milieu en dat van anderen en krijgen er inzicht in.	De leerlingen staan open voor het eigen culturele en sociale milieu en dat van anderen en hebben er inzicht in.	
	De leerlingen nemen een kritische houding aan tegenover het eigen werk en dat van anderen en verwoorden hierbij hun mening.	De leerlingen nemen zonder te oordelen een kritische houding aan tegenover het eigen werk en dat van anderen en verwoorden hierbij hun mening.	De leerlingen nemen een kritische houding aan tegenover het eigen werk en dat van anderen en kunnen hierbij hun mening motiveren.	De leerlingen nemen een kritische houding aan tegenover het eigen werk en dat van anderen, kunnen hierbij hun mening motiveren en feedback formuleren.	

5.2 Samenhang met de studierichtingen

Vakoverstijgend werken

Plastische opvoeding is het vak bij uitstek om vakoverstijgend te werken. Er wordt gezocht naar samenhang tussen het eigen vak en één of meerdere andere vakken. Dit kan vanuit verschillende invalshoeken zoals:

- vakoverstijgende onderwerpen en thema's (3D-printen, design, mode, interieur, kapsels, life-style, trends, voeding, dieren, merchandising...)
- diverse projecten (multiculturele dag, gedichtendag, project binnen de studierichting, wedstrijd...)
- beeldaspecten (bv. kleurentrends binnen mode, interieur, visual merchandising, haarzorg, banket, voeding...)
- verschillende kunstdisciplines (muziek, dans, film, fotografie, multimedia...)

Het is aan de leraar om een goed evenwicht te bewaren. Het vakoverstijgend samenwerken mag de realisatie van de leerplandoelen niet in de weg staan, maar kan deze juist versterken.

Aansluitend bij de studierichting

Het vak plastische opvoeding heeft een duidelijke meerwaarde in de studierichtingen, omdat het vak oog heeft voor de creatieve en persoonlijke ontwikkeling van de individuele leerling en zijn/haar probleemoplossend vermogen. Dankzij de leerinhouden die worden aangereikt en de vaardigheden die worden ontwikkeld, krijgt de leerling meer kansen om zich te onderscheiden in zijn verdere studieloopbaan of beroepsleven.

De leraar streeft dan ook naar boeiende opdrachten die aansluiten bij de gemaakte studiekeuze. Daarom is het noodzakelijk om als leraar afspraken te maken en om samen te werken met leraren van de vakken van het specifieke gedeelte. De leerlingen zien op deze manier beter de samenhang tussen de vakken en ervaren de beroepsgerichte vorming als een geheel. Toch is ook de persoonlijke vrijheid van de leraar plastische opvoeding in het opmaken van de lesopdrachten die de studierichting ondersteunen belangrijk.

Ook is het noodzakelijk om met de leraren plastische opvoeding van de voorgaande graden te overleggen en afspraken te maken om overlappingen in opdrachten te vermijden en een verticale leerlijn uit te bouwen. Zoals aangegeven in de tabel bij 5.1 wordt er in de 3de graad gestreefd naar een hoge mate van zelfstandigheid bij de leerlingen. Leerlingen worden aangemoedigd om zelf materialen en technieken, gepast bij de opdracht en voor de doelgroep en/of klant... te kiezen. Daarbij is het belangrijk om als leerkracht zicht te hebben op de technieken en materialen die in de voorgaande jaren werden aangeleerd of waarmee werd geëxperimenteerd.

Invalshoeken en inspiratiebronnen variëren volgens de studierichting. Afhankelijk van de studierichting kan de leerkracht meer aandacht besteden aan het ontwerpen van logo's, flyers en affiches, aan het decoreren van een leefruimte, het opbouwen van een etalage, het ontwikkelen van animatie, het schetsen en ontwerpen van meubelen, het leren omgaan met digitale tekenpakketten... Ook de beeldaspecten die worden gekozen kunnen benaderd worden vanuit de eigenheid van de studierichting. Zo is bijvoorbeeld kleur in elke studierichting een erg belangrijk onderdeel. De richtingen Modespecialisatie en trendstudie en de richting Haarstijl zullen kleur benaderen vanuit kleurtinten, kleurencombinaties en trends... terwijl Banketaannemer-traiteur, Slagerij-fijnkosttraiteur vooral belang hechten aan kleur vanuit een compositorisch gegeven of om de versheid te benadrukken. In Kantooradministratie en gegevensbeheer en Verkoop en vertegenwoordiging is kleur dan weer belangrijk als eyecatcher, sfeerschepper, trends, interieur enz.

Ook bij de studierichtingen gerelateerd aan STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) is kunst een meerwaarde. Onder meer door de verbinding te maken van STEM met kunsteducatie ontstaat STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics). Nieuwe ideeën en creatieve oplossingen ontstaan dikwijls op het snijvlak tussen disciplines. Door te leren over en door kunst, wordt creativiteit aangescherpt en leren leerlingen (niet voor de hand liggende) oplossingen bedenken. Ze leren o.m. genereren, exploreren, verbeelden, transformeren. Creatieve denkstrategieën kunnen toepassen om een persoonlijke oplossing te ontwikkelen is noodzakelijk in deze richtingen. In de STEM-richtingen is het nuttig om aandacht te besteden aan de toegepaste kunsten waaronder architectuur, design, 3D-printen...

6 Doelstellingen

De leerplandoelstellingen volgen het traject van een creatief proces: waarnemen, conceptualiseren, creëren. Doorheen het hele creatieve proces wordt aandacht besteed aan het reflecteren. Bijkomend worden de attitudes vermeld. Bij het concretiseren van de doelstellingen houdt de leerkracht rekening met de eigenheid van de studierichting, de doelgroep, klanten of andere externe personen waarvoor leerlingen leren werken. Omdat de leerlingen ook met diverse personen moeten communiceren wordt naast reflecteren ook aandacht besteed aan verwoorden.

De verschillende doelstellingen bieden de kans om een sterk vanuit de studierichting gekleurde invulling aan de leerinhouden te geven.

De gekleurde en genummerde horizontale lijnen bevatten de leerplandoelstellingen voor plastische opvoeding.

De witte velden bevatten de pedagogisch didactische wenken. Hierin staan suggesties voor werkvormen en ondersteunende kennis, inzichten, vaardigheden en attitudes. De wenken zijn niet bindende adviezen, hier situeert zich de vrijheid van de individuele leerkracht.

6.1 Waarnemen

De leerlingen kunnen:

1	het aangeboden onderwerp ontleden door gericht te kijken, te voelen, te luisteren en te beschouwen.
2	hun horizon met betrekking tot diverse vormen van vrije en/of toegepaste kunst verbreden met behulp van kunstbeschouwing.

Wenken bij doelstellingen 1 en 2:

Het aangeboden onderwerp kan zowel uit de wereld van de kunst komen als uit de natuur of de cultuur in de breedste zin van het woord. Bij beelden uit de wereld van de kunst kan zowel aandacht worden besteed aan de voorstelling (wat is afgebeeld of uitgebeeld), het kunstwerk in zijn context, als aan de beeldende aspecten, de materialen, technieken, gereedschappen...

Mogelijke didactische werkvormen/hulpmiddelen zijn:

- een zoekertje en andere hulpmiddelen die het gericht kijken bevorderen;
- een leergesprek;
- museumbezoek;
- uitnodigen van een kunstenaar;
- een kijkwijzer, luisterwijzer...;
- spelvormen e.d.;

- internetbeelden, kunstboeken, film, muziek, dans, literatuur, theater...;

- ...

Mogelijke onderwerpen van kunstbeschouwing zijn:

- de manier waarop de voorstelling wordt weergegeven/vormgegeven;
- drijfveer/inspiratie van de kunstenaar;
- de context van een kunstwerk en kunstenaar;
- ...

6.2 Conceptualiseren

De leerlingen kunnen:

3	een stappenplan in functie van de opdracht opstellen.

Wenken:

Dit doel beoogt een geleidelijke groei naar het zelfstandig opstellen van een stappenplan. Omwille van de verschillende beginsituaties van de leerlingen is differentiëren voor deze doelstelling een noodzaak en zullen sommige leerlingen aanvankelijk nog sterk begeleid moeten worden.

De inhoud en het doel van het stappenplan kunnen zeer divers zijn zoals het:

- organiseren van de werkplek;
- taakverdeling;
- gedachten en diverse ideeën ordenen met het oog op het maken van één of meerdere voorstudies;
- doorlopen van denkstrategieën zoals bv. de OVUR-fasen;
- vastleggen van een creatief proces;
- respecteren van deadlines;
- ...

Mogelijke planningsinstrumenten zijn:

- agenda;
- logboek;
- schetsboek;
- werkschema;
- ...

4 het waargenomen beeld (natuur-, cultuur-, kunst- en multimediebeelden) als inspiratiebron voor de eigen vormgeving gebruiken.

Wenken:

In de 3de graad stimuleert de leraar de leerlingen om zelfstandig gepaste keuzes te maken uit verschillende mogelijkheden om het waargenomen beeld als inspiratie voor de eigen vormgeving te gebruiken.

Mogelijkheden zijn:

- stileren (vereenvoudigen);

- vervreemden;
- variëren;
- vervormen;
- modeleren;
- veranderen/aanpassen van de stijl;
- selecteren van kleur, stijlelementen, vormen...;
- associëren;
- ...

5 met uiteenlopende materialen en een verscheidenheid aan technieken een voorstudie maken op basis van wat zichtbaar, tastbaar, hoorbaar en onzichtbaar wordt waargenomen.

Wenken:

Het onderwerp van de waarneming kan zeer divers zijn: beeld, textuur, klank, woord, emotie, gevoelens, gedachten...

Uiteenlopende materialen zijn o.m. potlood, aquarel, bister, verf, inkt, krijt, klei, papier-maché, vindmateriaal ...

Een verscheidenheid aan technieken: tekentechnieken, grafische technieken, schildertechnieken, ruimtelijke technieken, gemengde technieken, collage, assemblage, ICT ...

Een voorstudie kan bestaan uit:

- het opstellen van een moodboard;
- (ontwerp)schetsen;

- (een reeks) collages;
- het maken van opeenvolgende ideeënstudies;
- experimenten met aspecten van de voorstelling, beeldaspecten, materialen en/of technieken;
- ...

6 tijdens het creatieve proces problemen en uitdagingen herkennen en naar mogelijke oplossingen zoeken.

Wenken:

Bij het zoeken naar mogelijke oplossingen kan gebruik gemaakt worden van digitale en niet digitale systemen en hulpmiddelen zoals:

- een documentatiemap;
- brainstormdiagrammen (boomstructuur, mindmap...);
- ideeëntabellen;
- structuren die het associëren ondersteunen;
- ICT-toepassingen zoals Pinterest, Picasa, diverse mindmapprogramma's ...;
- een kijkwijzer;
- zelfevaluatie;
- diverse spelvormen;
- het experiment;
- ...

Tijdens het zoeken naar mogelijke oplossingen kunnen verschillende vaardigheden aan bod komen:

- het ontwikkelen van probleemoplossend en creatief grensverleggend denken;

- het groeien in het besef dat het maken van beelden een creatief proces is waarin vormvraagstukken meer dan één antwoord hebben;
- het aanwenden van de nodige creativiteit tijdens het onderzoeksproces;
- ...

6.3 Creëren

De leerlingen kunnen:

7	het waargenomen beeld weergeven en hiervoor gepaste materialen en technieken gebruiken.

Wenken:

De focus van de waarneming kan zeer divers zijn zoals:

- waarnemingstekenen;
- het weergeven van impressie;
- het nabootsen van sfeer uit een beeld;
- fotografie;
- ...

Gepaste materialen en technieken kunnen zowel door de leerkracht worden opgelegd als aan de keuzevrijheid van de leerling worden overgelaten. Bij de keuze van de materialen en technieken kunnen leerlingen uit hun comfortzone worden gehaald.

8	beeldaspecten toepassen om de expressie te versterken in de eigen opdrachten.
<p>Wenken:</p> <p>In de 1ste en eventueel 2de graad hebben leerlingen kennism gemaakt met de beeldaspecten en ermee geëxperimenteerd. In de 3de graad leren leerlingen zelfstandig beeldaspecten zoals lijn, vorm, kleur, ruimte, licht, compositie... te kiezen in functie van de expressie van de vormgeving. Het uitwerken van een leerlijn in het aanbod van de beeldaspecten en bijhorende beeldende begrippen is een taak voor de vakgroep.</p> <p>Een voorbeeld: beeldaspect compositie. Over de verschillende jaren heen zal de leerling stelselmatig kennis opbouwen over het beeldaspect en vaardig worden in het gebruik ervan. De leerlijn in de compositieschema's (geometrische compositie, centrale compositie, symmetrische- en asymmetrische compositie, diagonale compositie...) wordt door de vakgroep opgesteld.</p> <p>De keuze van de opdrachten biedt kansen om de eigenheid van de studierichting te benadrukken.</p>	
9	de beeldende eigenschappen van diverse technieken (zoals: tekentechnieken, druktechnieken, boetseertechnieken, samengestelde technieken...) en materialen (zoals papier, karton, gips, klei, papier-maché, hout, metaal, textiel, zoutdeeg, marsepein...) onderzoeken en kunnen die toepassen bij eigen vlak- en ruimtelijk werk en (multi)mediaopdrachten.
<p>Wenken:</p>	

Gepaste materialen en technieken kunnen zowel door de leerkracht worden opgelegd als aan de keuzevrijheid van de leerling worden overgelaten. Dit biedt de kans de leerlingen uit hun comfortzone te halen en hen te stimuleren hun grenzen te verleggen in een boeiend creatief proces.

Deze doelstelling biedt de kans leerlingen de functie van materialen in vraag te laten stellen en hen te laten experimenteren met het geven van een (nieuwe) functionele, symbolische... betekenis aan de materialen en nieuwe combinaties ermee te maken. (bv. Déjeuner en fourrure van Meret Oppenheim).

De reeks technieken en materialen waaruit gekozen kan worden is zeer lang. Bij deze doelstelling kan zowel aandacht besteed worden aan de toegepaste vormgeving (creatief werk met gebruiksfunctie) als de vrije vormgeving (op zichzelf staand creatief werk zonder onmiddellijke gebruiksfunctie). Bij de toegepaste vormgeving zal de keuze bepaald worden in functie van de toepasbaarheid naar de doelgroepen en de eigenheid van de studierichting. Variatie is daarbij belangrijk. Mogelijkheden zijn:

- tweedimensionale vormgeving: tekenen, schilderen, druktechnieken, foto's printen, collages, applicaties...;
- driedimensionale vormgeving: beeldhouwen, boetseren/modelleren, construeren, assembleren...;
- multimediaopdrachten: werken met bewegende beelden al dan niet aangevuld met geluid, diverse toepassingen van multimedia...;
- twee- en driedimensionale werkstukken die dienen als basis voor multimediaopdrachten;
- het gebruik van materialen/technieken op een eigen, nieuwe, creatieve manier;
- ...

10	via zelf gecreëerde beelden communiceren.
<p>Wenken:</p> <p>Met communiceren wordt niet in de eerste plaats mondeling of schriftelijk verwoorden bedoeld maar veeleer communiceren via de uitdrukingskracht van het gecreëerde beeld.</p> <p>Het communiceren kan met verschillende groepen/individuen zoals: de doelgroep, medeleerlingen, school, ouders, leerkrachten...</p> <p>Deze communicatie kan op verschillende manieren gebeuren zoals via:</p> <ul style="list-style-type: none"> • voorstelling/presentatie; • visual merchandising (etalage), decoratie... • zelf tentoonstellen; • show geven; • een eigen (stopmotion)film; • foto's; • affiches, opstellen van typografie, ontwikkelen van een huisstijl, opstellen van een lay-out... gelinkt aan de doelgroep • twee- en driedimensionale beelden; • via sociale media; • ...	

6.4 Reflecteren

De leerlingen kunnen:	
11	de vakterminologie gepast gebruiken.
<p>Wenken:</p> <p>Onder gepaste terminologie wordt onder meer begrepen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • het gebruik van vaktaal; • het koppelen van beeldende begrippen aan de opdracht; • het gebruik van vaktaal gelinkt aan de doelgroep en de eigenheid van de studierichting; • ... <p>Om een eenduidige vaktaal te stimuleren wordt in de bijlage een beeldende begrippenlijst toegevoegd.</p>	
12	de eigen keuzes doorheen het proces toelichten.
<p>Wenken:</p> <p>Hulpmiddelen om de eigen keuzes doorheen het proces toe te lichten zijn onder meer:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zelfevaluatie;	

- een logboek;
- een schetsboek;
- een procesmap;
- ...

Het toelichten kan zowel aan leerlingen, aan de doelgroep, aan de leerkracht...

13

aan de hand van beeldend werk aantonen dat voorstelling, beeldaspecten, materialen en technieken belangrijk zijn voor de beeldende expressie.

Wenken:

Hulpmiddelen/methodes om aan deze doelstelling te werken zijn onder meer:

- het analyseren van (aangeboden/zelfgekozen) werken van beeldende kunstenaars zoals schilderijen, posters, reclame, film, logo, huisstijl... en eigen werk en dat van medeleerlingen;
- een kijkwijzer (schriftelijk en mondeling);
- een leergesprek;
- ...

6.5 Attitudes

De leerlingen:	
14	staan open voor eigen en andere culturen en hun beeldende uitdrukkingen.
Wenken: Gedragsindicatoren zijn onder meer: <ul style="list-style-type: none"> • luisterbereidheid; • interactie; • interesse; • nieuwsgierigheid; • ...	
15	tonen doorzettingsvermogen tijdens het creatief proces/uitwerken van een opdracht.
Wenken: Gedragsindicatoren zijn onder meer: <ul style="list-style-type: none"> • een zeker tempo aanhouden;	

- geconcentreerd werken;
- taken duidelijk afbakenen;
- nauwkeurig werken;
- niet snel opgeven;
- een opdracht volledig afwerken;
- ...

16 tonen zin voor innovatie en creativiteit.

Wenken:

Gedragsindicatoren zijn onder meer:

- niet clichématig denken;
- durven aangaan van nieuwe combinaties;
- alternatieven zoeken, inzien dat er verschillende oplossingen mogelijk zijn bij één opdracht;
- gebruiken van de eigen fantasie;
- ...

17 dragen zorg voor mensen, het materiaal, het eindproduct van zichzelf en dat van anderen.

Wenken:

Gedragsindicatoren zijn onder meer:

- behulpzaamheid;
- respectvol spreken;
- sorteren van materiaal;
- zuinigheid en zorgvuldigheid met materiaal;
- oog hebben voor recyclage;
- naleven van veiligheidsinstructies;
- ...

18

nemen op een respectvolle manier een kritische houding aan t.o.v. eigen werk, werk van medeleerlingen en diverse kunstuitingen.

Wenken:

Gedragsindicatoren zijn onder meer:

- bewust omgaan met de kansen en valkuilen van publicaties op sociale netwerksites;
- op een positieve manier feedback formuleren;
- nastreven van objectiviteit bij het formuleren van feedback;
- durven uitkomen voor een eigen mening;
- ...

7 Minimale materiële vereisten

7.1 Algemeen

Om de leerplandoelstellingen bij de leerlingen te realiseren dient de school minimaal de hierna beschreven infrastructuur, materiële en didactische uitrusting ter beschikking te stellen, die beantwoordt aan de reglementaire eisen op het vlak van veiligheid, gezondheid, hygiëne, ergonomie en milieu.

Dit alles is daarnaast aangepast aan de visie op leren die de school hanteert.

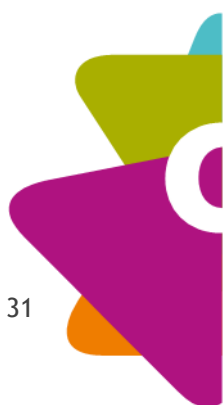
7.2 Het vaklokaal

De doelstellingen van plastische opvoeding kunnen maar worden gerealiseerd mits er een lokaal beschikbaar is met een minimum aan uitrusting en accommodatie. In een eigen vaklokaal verlopen de lessen vlotter, men spaart tijd en moeite en een sfeervol lokaal geeft extra motivatie. Het is sterk aan te raden als school basismateriaal in het klaslokaal te voorzien in functie van de opdrachten zoals grote bussen verf, snijmessen, snijplanken, klei, vindmateriaal, tijdschriften...

- een ruim en voldoende verlicht lokaal
- grote onderhoudsvriendelijke tafels
- een ruim bord
- een ruime spoelbak met waterkranen
- voldoende bergruimte voor het opbergen/stockeren van materiaal zoals:
  - o leerlingenmateriaal en onafgewerkte werkstukken
  - o aanvullend materiaal van de school
  - o ...
- een pc voor de leerkracht met:
  - o softwareprogramma's voor beeldbewerking
  - o internetaansluiting
  - o de mogelijkheid om te projecteren
- de mogelijkheid om afval te sorteren
- een klas- of schoolbibliotheek met een minimum aan vakliteratuur, kunstreproducties of andere of de mogelijkheid om digitaal literatuur en kunstvoorbeelden te raadplegen
- binnen en/of buiten het klaslokaal de mogelijkheid om werken van leerlingen tentoon te stellen

7.3 Ter beschikking op de school

- een eenvoudige digitale camera
- multimediamateriaal
- de beschikbaarheid over scanner en printer

8 Pedagogisch-didactische wenken

8.1 Taalbeleid

Omdat taalbeleid voor de hele school van belang is, wordt iedere leraar erbij betrokken. Werken aan een taalbeleid verhoogt immers de onderwijskwaliteit waardoor meer leerlingen het schoolcurriculum kunnen halen.

Als we ‘goed’ onderwijs willen voor allen, dan is er aandacht voor (school)taal. Dat veronderstelt dat leraren standaardtaal gebruiken, de juiste vaktermen toepassen (vaktaal), in de gepaste taal over de leerstof en het vak kunnen praten. In de lessen, bij taken en opdrachten komt daarbij ook de aandacht voor een heldere instructietaal. Het opstellen van duidelijke opdrachtenfiches met gebruik van de juiste vaktaal kan voor de leerlingen een meerwaarde betekenen zowel voor de groei in zelfstandigheid als voor het beter begrijpen van de instructies.

Door als vakgroep met de begrippenlijst (zie <http://plastischeopvoeding.vvksso.be>¹) te werken, geven leraren aan het typische vakjargon eenzelfde betekenis. Dit creëert duidelijkheid en gelijkvormigheid.

Doorheen de jaren zullen de leerlingen zich deze woorden en begrippen eigen maken wanneer de leraar de vakterminologie telkens in de juiste betekenis en context gebruikt. Het is in een specialisatiejaar ook de bedoeling dat leerlingen over eigen werk en dat van anderen communiceren, gebruik makend van de gepaste vakterminologie. De leraar besteedt ook aandacht aan juist gebruik van de vaktaal door leerlingen:

- tijdens een brainstorming;
- tijdens het overleg van beeldende stage-ondersteunende opdrachten;
- tijdens groepswork;
- wanneer de leerlingen de doelstellingen van de opdracht herformuleren;
- bij de bespreking van een kunstenaar;
- bij de schriftelijke en mondelinge evaluatie;
- bij een klassikale toelichting van een kunstwerk, van eigen of andermans werk ...

8.2 Zelfstandigheidsdidactiek

Het beeldend proces is een constant actief gebeuren. Vanwege het probleemoplossend karakter van plastische opvoeding bepaalt de leerling zijn groeiproces deels zelf en krijgt hij de kans zijn eigen leerproces zelf in handen te nemen. In de 1ste graad werd de leerling eerder gestuurd en in de 2de graad begeleid. In de 3de graad en zeker in het specialisatiejaar is het de bedoeling dat de leerling stelselmatig meer en meer zijn eigen keuzes maakt. Naast de voorbeelden van de leraar brengt de

---

¹ onder onderwijspraktijk vindt u leermiddelen en daaronder staat de lijst met beeldende begrippen

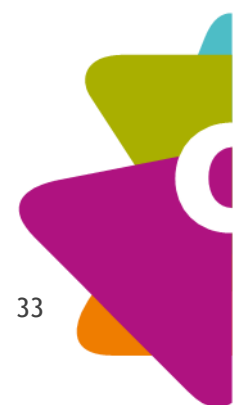

leerling eigen gezochte voorbeelden aan of vertrekt voor beeldende opdrachten van eigen gezochte voorbeelden. Dankzij de voortdurende groeikansen leert de leerling zelfstandig beslissingen te nemen tijdens het creatief proces.

De leraar geeft de opdracht klassikaal, maar verwacht van de leerling een authentieke, individuele beeldende oplossing voor het gestelde probleem. Voor sommige opdrachten krijgt de leerling de kans om keuzes te maken uit een aanbod van materialen, technieken, concepten, beeldaspecten... Voor andere opdrachten kiest de leerling zelf welke materialen, technieken, voorstelling, beeldaspecten... het meest geschikt zijn voor de eigen expressie.

Tijdens het creatief proces coacht de leraar de leerling. Hij inspireert, moedigt aan te experimenteren, mogelijkheden af te toetsen, refereert naar kunstenaars, moedigt aan voorbeelden van kunstenaars te consulteren, motiveert, stimuleert en waardeert. Ook in het stimuleren van leerlingen elkaar te motiveren ligt een taak voor de leraar. Medeleerlingen zijn voor elkaar vaak de meest effectieve motivatoren.

	1ste graad	2de graad	3de graad	Specialisatiejaar	
WERKWIJZE	Begeleiding door de leerkracht als leider. Leerlingen helpen elkaar.	Begeleiding door de leerkracht als begeleider. Leerlingen helpen elkaar en geven tips.	Begeleiding door de leerkracht als coach. Leerlingen helpen elkaar en sturen elkaars ontwerpen bij indien mogelijk.	Begeleiding door de leerkracht als coach. Leerlingen helpen en ondersteunen elkaar.	WERKWIJZE
	De opdrachten worden geformuleerd in functie van de leefwereld van de leerlingen.	De opdrachten sluiten aan bij de leefwereld van de leerlingen en de gekozen studierichting en krijgen een meer open karakter.	De opdrachten krijgen een meer open karakter en sluiten aan bij de gekozen studierichting en het toekomstperspectief van de leerlingen.	De opdrachten hebben een open karakter en sluiten aan bij de gekozen studierichting en het toekomstperspectief van de leerlingen.	
	De leerlingen krijgen een aanbod.	De leerlingen krijgen de uitdaging om bewust te kiezen uit een beperkt aanbod.	Leerlingen worden aangemoedigd om bewust bekwaam te kiezen.	Leerlingen kiezen bewust bekwaam.	

8.3 Evaluatie

Evaluatie is een wezenlijk onderdeel van de leeractiviteiten van leerlingen. Het is met andere woorden geen eindpunt van een onderwijsperiode of van het leerproces, maar maakt er integraal deel van uit. Vanuit de leerplandoelen streven we bij iedere opdracht of bij ieder project een totaal leerproces na. Daarbij zijn vele niet onmiddellijk normatief, meetbare factoren in de gehele persoonsvorming van de leerling even belangrijk als een eindresultaat. Aangezien we belang hechten aan het proces, is het ook vanzelfsprekend dat we in de evaluatie hieraan de nodige aandacht schenken.

Door evaluatie in te zetten als onderdeel binnen elke fase van het leerproces wordt het een middel waarmee zowel de leerling als de leraar feedback krijgt over het leer- en onderwijsproces. Door rekening te houden met de vaststellingen gemaakt tijdens de evaluatie kan de leerling zijn leren optimaliseren en kan de leraar uit evaluatiegegevens informatie halen om zijn didactisch handelen bij te sturen.

Evaluatie wordt zo een continu proces dat optimaal verloopt in stress- en sanctiearme omstandigheden.

Een goede evaluatie voldoet aan volgende criteria:

- gespreid zijn in de tijd;
- doelmatig zijn;

Een doelmatige evaluatie moet aan de volgende aspecten beantwoorden: validiteit (staat de evaluatie in relatie met de leerplandoelen?), betrouwbaarheid en efficiëntie.

- billijk zijn.

Men kan spreken van een billijke evaluatie indien er sprake is van objectiviteit, doorzichtigheid en normering.

Evalueren is dus ruimer dan een waardeoordeel vellen over een resultaat en is zeker niet gebonden aan of afhankelijk van rapport- of examenperiodes. Het is een permanent gebeuren waarbij leerlingen en leraren betrokken zijn en waarbij aandacht wordt besteed aan het creatief proces en product. Ook de vakattitudes kunnen deel uitmaken van de evaluatie.

Onder het **creatief proces** wordt verstaan: wat wordt ondersteund in functie van het tot stand komen van een resultaat. Het proces kan elementen bevatten zoals: de werkwijze, de methode, het stappenplan, het werken met bepaalde concepten, het integreren van eerder aangeleerde inhouden zoals: beeldaspecten, technieken, materialen, multimedia...

Het verloop van het creatief proces kan de leerling bijhouden in een procesmap.

Onder **product** wordt verstaan: het directe resultaat van wat wordt aangeleerd in het kader van een beeldende opdracht (inhoud, beeldaspecten, technieken, materialen, multimedia...)

Het vooraf bepalen van evaluatiecriteria is een taak van de leraar. Iedere opdracht vereist echter specifieke aandachtspunten en de waarde van iedere evaluatienorm is afhankelijk van de beoogde doelen.

Die vooropgestelde criteria helpen de leerling tijdens het uitvoeren van de opdracht. Zo kunnen ze zichzelf voortdurend evalueren, zowel in de verschillende stappen van het proces als bij het product.

8.4 Rapportering

Een goede communicatie voorkomt misverstanden en discussies. Daarom is het van belang om bij aanvang van het schooljaar de rol van evaluatie in het leerproces en de wijze waarop dit gerapporteerd wordt, te duiden vanuit de visie die de school omtrent evaluatie hanteert.

Indien de rapportering zich echter beperkt tot het meedelen van cijfers, dan krijgt de leerling weinig adequate feedback op zijn leerproces. Daarom kunnen in een rapportering zowel de kwaliteiten als de werkpunten van de leerling weergegeven worden. Eventuele adviezen voor het verdere leerproces kunnen er aan bod komen om de begeleiding van de leerling te optimaliseren.

9 Geïntegreerde proef (GIP)

In het 2de leerjaar van de 3de graad van het technisch en kunst- en het beroepssecundair onderwijs en in het 3de leerjaar van de 3de graad van het beroepssecundair onderwijs, ingericht onder de vorm van een specialisatiejaar, is de organisatie van een geïntegreerde proef reglementair verplicht. Je kunt het algemeen kader daarvoor via de directie bekomen.

De proef slaat voornamelijk op de vakken van het specifiek gedeelte. De integratie van andere vakken kan een meerwaarde vormen als die de GIP ondersteunen.

De geïntegreerde proef wordt beoordeeld door zowel interne als uit externe deskundigen. Hun evaluatie zal deel uitmaken van het deliberatiedossier.

10 Bijlagen

10.1 Lijst met inspirerende boeken

In deze lijst worden enkel enkele standaardwerken opgenomen. Hiermee bedoelen we: boeken die niet gelinkt zijn aan beeldende hypes, trends... van het moment. Indien het om een vertaald werk gaat, nemen we de referenties van de Nederlandstalige uitgave op.

Er zijn zeer veel waardevolle digitale bronnen en voorbeelden te vinden. Hoewel we benadrukken dat deze digitale bronnen zeker een meerwaarde zijn, werden ze niet opgenomen in de lijst.

Kunstinitiatie:

Farthing, S. (2014). *Kunst in het juiste perspectief*. Kerkdriel, Nederland: Librero bv.

Febbraro, F. & Schwetje, B. (2010). *De kunst van het kijken: de wereldgeschiedenis in de kunst*. Antwerpen, België: Ludion.

Beeldende begrippen:

Algemeen:

Boermans, B. & Borght, A. van der. (2011). *Beeldende begrippen*. Arnhem, Nederland: Lambo

Kleurenleer:

Fraser, T. & Banks, A. (2005). *Kleurenleer*. Kerkdriel, Nederland: Librero bv.

Hornung, D. (2005-2012). *Colour: a workshop for artists and designers*. Londen, Engeland: Laurence King Publishing.

Feisner, E.A. & Reed, R. (2001-2014). *Color Studies*. New York, V.S.: Fairchild books

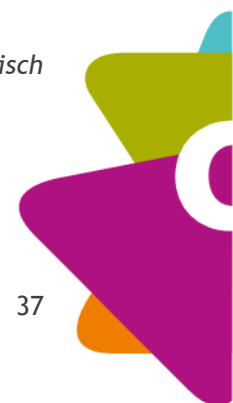
Materialen, werkwijzen en technieken:

Algemeen:

Smith, R. (2012-2014). *Handboek voor de kunstenaar: materialen, werkwijzen, technieken*. Utrecht, Nederland: Tirion Uitgevers.

Westgeest, H., Bueren, T. van., Groot, A. & Koomen, A. de. (2011). *Kunsttechnieken in historisch perspectief*. Turnhout, België: Brepols.

Toegesplitst op één techniek:

Buddemeijer, M., Eng, H., van der. (1988). *Grafische technieken: basisboek voor beginners en gevorderden*. Utrecht, Nederland: Stichting Teleac

Harrison, H. (2005). *Tekentechnieken: een geïllustreerde handleiding voor de traditionele en eigentijdse technieken*. Kerkdriel, Nederland: Librero bv.

10.2 Lijst met beeldende begrippen

Deze lijst is een beknopte lijst van woorden en begrippen die voorkomen in het vak PO. Een aantal woorden is alleen maar gangbaar binnen de wereld van de beeldende kunsten. Een aantal woorden is algemener maar heeft binnen het vak een specifieke betekenis. Wij halen dan ook alleen betekenissen in deze context aan.

Veel begrippen zijn nauw met elkaar verbonden en kunnen naar ieders visie en in functie van de doelgroep geordend worden volgens thema, beeldaspect of materiaal. Hier werd de keuze gemaakt voor een alfabetische schikking omdat op die manier ieder begrip, zonder enige voorkennis, kan worden opgezocht.

→ ‘°...’ Het woord dat hierop (*cursief*) volgt, wordt elders in de lijst verduidelijkt.

Aanzicht (het)	Het aanzicht is de kant van het object waar je tegen aan kijkt vb het vooraanzicht, het zijaanzicht ...
Aardkleur (de)	Aardkleuren zijn bruine en groenachtige tinten, die doen denken aan de kleuren van de aarde (grond). De kleurstof is meestal afkomstig van klei aarde uit verschillende streken Men bekomt ze door menging van ° <i>secundaire kleuren</i>
Abstract	Zonder herkenbare voorstelling Zie ° <i>non-figuratief</i>
Abstraheren	Door de voorstelling los te laten en kleur, licht en vorm op een ongebruikelijke manier te gebruiken, verdwijnt de herkenbare werkelijkheid
Achtergrond (de)	Dat gedeelte van een ruimte waartegen figuren of voorwerpen geplaatst worden
Acrylverf (de)	(Synthetische) verf op basis van acryl Het verdunningsmiddel voor acrylverf is water (of een aangepast bindmiddel). Eenmaal gedroogd is acrylverf haast niet meer oplosbaar
Additieve (kleurvorming)	Menging van kleuren door licht, het optellen van verschillende gekleurde lichten (bv. de kleurstipjes bij kleurentelevisie)
Afdruk (de)	In de ° <i>grafiek</i> : het meest gebruikte woord voor het ° <i>beeld</i> dat met behulp van een drukvorm met inkt op papier (of ander materiaal) is overgebracht. 3/20 betekent de 3de afdruk van een oplage van 20

Afsnijding (de)	Afsnijding treedt op wanneer een deel van de voorstelling buiten de kaders van het werk valt
Afwerking (de)	Geheel van ° <i>details</i> van een werk dat ervoor zorgt dat het werk af is en gaaf
Aquarelverf (de)	Aquarelverf is oplosbaar in water en erg ° <i>transparant</i> . Verf op basis van fijnkorrelige ° <i>pigmenten</i> vermengd met Arabische gom e.a.
Arcering (de)	Techniek in de tekenkunst waarbij, met behulp van evenwijdig getrokken dunne lijnen, (licht-)schakeringen en ° <i>schaduwen</i> worden weergegeven Een arcering kan kruislings gebeuren en/of meebuigend met de vorm van het voorwerp waarop de schaduw aangebracht wordt
Assemblage	Een ruimtelijke collage, waarbij allerlei losse voorwerpen tot één geheel worden gecombineerd Samen vormen ze een nieuw beeld met een nieuwe betekenis
Atelier (het)	De werkplaats van een (beeldend) kunstenaar
Authentiek	Oorspronkelijk, oprecht, niet vervalst of nagemaakt
Beeld (het)	- Weergave, voorstelling van de ° <i>waargenomen</i> werkelijkheid (= van de werkelijkheid zoals je die ziet). - Het ° <i>driedimensionale</i> werk van een beeldhouwer - Een beeld dat alleen in de fantasie bestaat
Beeldaspect (het)	Zie ° <i>beeldelement</i>
Beelddrager (de)	De ondergrond waarop een ° <i>tweedimensionaal</i> ° <i>beeld</i> is aangebracht, zoals papier, doek....
Beeldelementen (de)	De elementen waaruit een beeld is opgebouwd: Lijn, vorm, compositie, kleur, licht en ruimte zijn de voornaamste beeldelementen
Beeldende kunstenaar (de)	Kunstenaar die zich toelegt op het maken van ° <i>authentieke</i> werken van ° <i>beeldende kunst</i> , bv. een schilder, een beeldhouwer....
Beeldende kunst (de)	Verzamelnaam voor kunstvormen die een zichtbaar kunstwerk doen ontstaan
Beeldende middelen (de)	Alle middelen die gebruikt worden om een ° <i>twee- of driedimensionaal</i> beeld te maken Er zijn twee hoofdgroepen: de ° <i>beeldelementen</i> en het materiaal met de hanteringwijze (= wat je doet met het materiaal, hoe je dat materiaal hanteert)

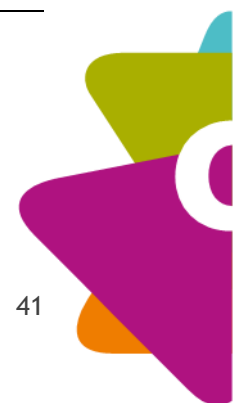

Beeldmerk (het)	Kenteken, vaak gebruikt door bedrijven en verenigingen, dat alleen uit een beeld bestaat
Bister (het)	Inkt gemaakt van gebrande notenbolster (de bolster = de buitenste laag, de dikke schil) die verdund wordt met water (meestal in bruine tinten)
Blikvanger (de)	Onze blik wordt gericht naar een bepaald punt in het beeld. Een kunstwerk kan bewust zo opgebouwd zijn dat alle aandacht naar één punt gericht is
Boetseren	Vormen kneden uit klei of ander kneedbaar materiaal
Canvas (het)	Zie ° <i>doek</i>
Collage (de)	Techniek waarbij tekst en beelden uit de context gehaald worden en samengevoegd worden tot een nieuw geheel
Collectie (de)	Verzameling van (kunst)voorwerpen die al dan niet samenhangen
Complementair contrast (het)	Wordt gevormd door twee kleuren, die tegenover elkaar in de kleurencirkel liggen
Compositie (de)	De ordening van een kunstwerk De delen worden tot één geheel samengebracht volgens een bepaalde orde
Contour (de)	De omtrek, omtreklijn rond een vorm
Contrast (het)	Een tegenstelling of groot verschil tussen twee elementen Dat kan een tegenstelling in onderwerp, in maat, in kleur, in vorm, in materiaal... zijn
Creatief	Vindingrijk, oorspronkelijk, fantasievol Een kunstenaar is creatief: hij vindt in de kunst altijd een nieuwe manier om zich uit te drukken; hij ziet de dingen ook op zijn eigen manier.
Cultuur (de)	De beschaving, de verfijning van een bepaald volk of tijd op geestelijk en zedelijk vlak
Dégradé (de)	De overgang van licht naar donker, kleurovergang Die wordt verkregen door arcering bij het tekenen of door transparante lagen bij het schilderen
Detail (het)	Klein onderdeel, fijne bijzonderheid van een geheel
Direct licht	Zie ° <i>licht</i>

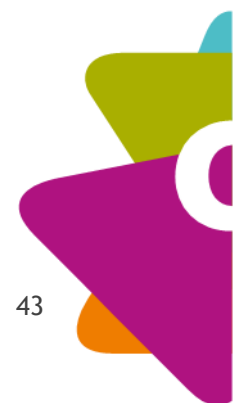
Diffuus (licht)	Bij diffuus licht is er geen duidelijke lichtbron aanwezig. Er zijn geen duidelijke schaduwen
Doek (het)	- Het weefsel waarop een schildering kan worden geschilderd. - Ook schilderslinnen, ° <i>canvas</i>
Doorzichtig	Zie ° <i>transparant</i>
Drager (de)	De ondergrond zelf waarop getekend of geschilderd wordt (papier, hout, enz.)
Driedimensionaal	Ruimtelijk met drie dimensies (afmetingen): hoogte, breedte en diepte
Dynamisch	- Vol energie, beweging, kracht - In tegenstelling tot ° <i>statisch</i>
Eigen schaduw (de)	Zie ° <i>schaduw</i>
Ellips (de)	Ovaal, verkorte cirkel
Esthetisch	Volgens de regels van de esthetiek (= leer van wat mooi is) Het woord wordt meestal gebruikt om aan te geven dat iets getuigt van goede smaak
Evaluatie (de)	Beoordeling van de waarde of de kwaliteit, bijvoorbeeld van een kunstwerk of van een georganiseerde activiteit
Evenwijdig	Met dezelfde richting, overal even ver van elkaar verwijderd
Experimenteren	Uitproberen, beproeven
Expositie (de)	Zie ° <i>tentoonstelling</i>
Expressie (de)	- De zeggingskracht, de uitdrukingskracht van een kunstwerk - Uitdrukking van het gevoel - Een manier (in woord, in dans, enz.) om je uit te drukken
Expressief kleurgebruik (het)	Het uitdrukken van emoties in kleuren
Fantasie (de)	Verbeelding

Figuratief	<p>Term waarmee aangegeven wordt dat een kunstwerk de werkelijkheid herkenbaar voorstelt</p> <p>Dit wil niet zeggen dat figuratieve kunst de werkelijkheid precies afbeeldt</p>
Figuur (de)	Gestalte, vorm
Formaat (het)	Geheel van afmetingen (hoogte, breedte en diepte) die te maken hebben met de vorm van een voorwerp
Functioneel kleurgebruik	De kleurtoepassing heeft een functie, doel, herkenbaarheid vb elektriciteitskabels
Galerie (de)	Plaats voor de ° <i>tentoonstelling</i> en verkoop van beeldende kunst
Gelaagd (schilderen) (het)	Schilderen in verschillende op elkaar liggende lagen, waarbij de onderste lagen minder gedetailleerd en in kleur minder verschillend zijn
Geometrische vormen	Meetkundige vormen, zoals vierkant, driehoek, cirkel...
-volumen	Meetkundige lichamen, zoals kubus, bol, cilinder...
Glazuur (het)	Glasachtige stof op aardewerk dat zijn uitzicht verkrijgt door het bakken op hoge temperatuur in een pottenbakkersoven
Graffiti (meervoud)	Met spuitbus of viltstift op muren, monumenten e.d. aangebrachte opschriften en tekeningen
Graficus (de)	Iemand die (vanuit zijn beroep) ° <i>grafiek</i> vervaardigt
Grafiek (de)	Verzamelnaam voor alle ° <i>tweedimensionale beelden</i> die met behulp van druktechnieken bekomen worden
Grondvorm (de)	<p>Wanneer we steeds verder vereenvoudigen, komen we uit bij de grondvorm (ook basisvorm genoemd)</p> <p>Meestal is dit een eenvoudige ° <i>geometrische</i> vorm (vierkant, cirkel, driehoek).</p>
Guts (de)	<p>Beitel met een holle bek</p> <p>In kleine uitvoering gebruikt bij het maken van ° <i>houtsnede</i></p>
Harmonie (de)	<p>De evenwichtigheid</p> <p>Een evenwichtige compositie wordt ook wel harmonieus genoemd omdat alle elementen met elkaar in evenwicht zijn en niet botsen</p>
Horizon (de)	<p>Gezichtseinder: de schijnbare lijn in de verte waar de lucht en het aardoppervlak elkaar raken..</p> <p>De horizon ligt altijd op de ° <i>ooghoogte</i> van de kijker</p>

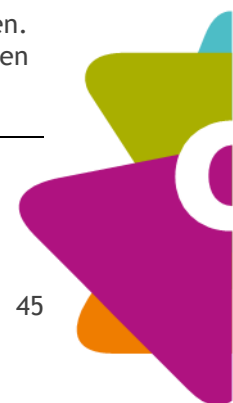
Houtskool (de)	Materiaal om mee te tekenen, gemaakt van totaal verbrande maar niet uiteengevallen takken, meestal van lindehout
Houtsnede (de)	De afdruk van een in hout uitgesneden voorstelling in reliëf
Imitatie (de)	- Navolging, nabootsing - Onechte nabootsing, vervalsing
Inch (de)	Engelse duim, lengtemaat van 2, 54 cm. Deze maat wordt vaak gebruikt bij het digitaliseren van beelden
Impressionistisch kleurgebruik (het)	Snel en schetsmatige kleurtoepassing Maakt een vluchtige niet gedetailleerde indruk
Indirect licht	Zie ° <i>licht</i>
Inspiratie (de)	De ideeën van een kunstenaar die leiden tot een kunstwerk
Interieur (het)	De inrichting van een huis of kamer
Kalligrafie (de)	De kunst van het mooi schrijven Ontstaan in Japan en China
Kapitaal (de)	Hoofdletter, ook bovenkast in de typografie genoemd
Karikatuur (de)	Afbeelding van een mens met overdrijving van eigenschappen, vormen of details
Keramiek (de)	Uit klei gevormde voorwerpen die eerst gedroogd en dan gebakken worden
Kikvorsperspectief (het)	Vanuit een laag standpunt opkijken naar de dingen
Klei (de)	Sterk samenhangende, kneedbare organische grondsoort, gebruikt als materiaal om mee te boetseren
Kleur (de)	Kleur is een visuele ° <i>waarneming</i> , ontstaan door de straling van licht. Wit licht (zonlicht) bevat alle kleuren. Wanneer licht op een voorwerp valt, dan slorpt het oppervlak van dat voorwerp een aantal van de lichtgolven op. Slechts enkele golven worden weerkaatst en die zorgen ervoor dat we de kleur van het voorwerp zien. Iedere kleur heeft drie dimensies of variabelen, (eigenschappen), nl. de kleurtoon, de kleurlichtheid en de kleurverzadiging.
Kleurcontrast (het)	Tegenstelling, verhouding tussen twee (of meerdere) kleuren

Kleurencirkel (de)	Rangschikking van de opeenvolgende kleuren van het spectrum in een cirkel (Het spectrum: het geheel van kleuren verkregen door de breking van het licht vb als licht door een glazen prisma schijnt of bij een regenboog.)
Kleurenpsychologie	Leer van de uitwerking van kleur op de gemoedstoestand
Kleurperspectief (het)	Het gebruik van warme kleuren vooraan en koude kleuren achter-aan Warme kleuren vooraan dringen zich aan de kijker op, koude kleuren achteraan lijken terug te wijken.
Kleurlichtheid helderheid	De lichtwaarde die aangeeft of een kleur licht of donker is. De heldere kleuren weerkaatsen het meeste licht. Geel is een helderder kleur dan paars omdat geel meer licht weerkaatst
Kleurtoon (de)	Het chromatische aspect (= het kleuraspect) van een kleur De kleurtoon verwijst naar de eigenlijke naam van een kleur
Kleurstof (de)	Kleurgevende stof welke oplosbaar is in water. De lichtechtheid van kleurstoffen in verf of inkt is slecht tot matig. Wordt vaak gebruikt bij het verven van textiel (batik)
Kleurverzadiging	De kleurzuiverheid van een kleur De mate waarin een kleur vrij is van een achromatische component (wit, grijs, zwart) bepaalt de mate van verzadiging
Koloriet (het)	Kleurgeving, het effect dat alle kleuren van een schilderij samen oproepen
Kwaliteitscontrast (het)	Het contrast tussen heldere, verzadigde kleuren en matte, troebele (troebel = onzuiver, vuil) kleuren Kwaliteitscontrast drukt men uit in de term verzadiging, die bepaald wordt door de hoeveelheid pigment (= poedervormige kleurstof) in de verf. Licht roze, bijvoorbeeld, is minder verzadigd dan primair rood
Kunstbeschouwing (de)	Het aandachtig bekijken van, of nadenken over, de gebruikte beeldende middelen of over de tijd van ontstaan, achtergronden en bedoeling van de maker van een kunstwerk
Landschap (het)	Afbeelding waarop de weergave van een landelijke omgeving het hoofdonderwerp is o.a. zeezicht, stadszicht
Licht	Het natuurverschijnsel dat de voorwerpen zichtbaar maakt, hetzij afkomstig van de zon of een ander hemellichaam, hetzij van een brandend voorwerp ⇔ duisternis Valt het licht rechtstreeks op een vorm, dan spreekt men van ° <i>indirect licht</i> . Bij indirect licht zijn de schaduwen zachter

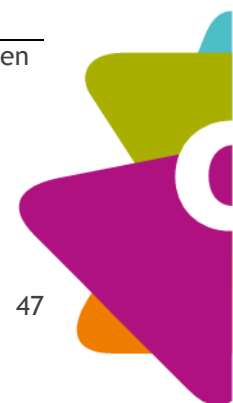
Licht-donkercontrast	Wanneer licht en donker tegenover mekaar geplaatst worden
Lijn (de)	Eén van de belangrijkste beeldaspecten Meestal is de lijn de aanzet (het begin) voor een tekening of schilderwerk. De manier waarop de lijnen geplaatst zijn, bepaalt de hele tekening De voornaamste eigenschappen die een lijn kan bezitten zijn: lijnsoort (recht, bibberig, vloeiend...), lijnvoering (strak en scherp, zacht en gevoelig, eentonig...), lijndikte, omtreklijn, lijnrichting, arcering ...
Lijnperspectief (het)	Een constructie om lijnen en vlakken weer te geven zoals onze ogen gewend zijn de werkelijkheid te zien
Lijntekening (de)	Tekening die alleen opgebouwd is uit lijnen
Lijnvoering (de)	Manier waarop in een beeld de lijnen zijn getrokken of aangezet (strak en scherp, zacht en gevoelig, eentonig ...)
Lineair	Lijnvormig Bestaande uit lijnen
Linosnede (de)	Hoogdruk In linoleum gesneden voorstelling in reliëf of afdruk daarvan
Logo (het)	Uit letters en/of beelden bestaand ° <i>beeldmerk</i>
Luchtperspectief (het)	Dieptewerking door het nabootsen van het natuurverschijnsel dat de atmosfeer in de verte wazig wordt ° <i>Details</i> en ° <i>contouren</i> vervagen en verdwijnen aan de ° <i>horizon</i> in een lichte, blauwachtige waas
Mal (de)	Gietvorm Een mal kan ° <i>twee- of driedimensionale beelden</i> opleveren en wordt in principe meerdere malen gebruikt en levert dan gelijke (identieke) beelden op
Materiaaluitdrukking	Het nabootsen van hout, stof en glas...
Metafoor (de)	Stijlfiguur (= een bijzondere uitdrukking) waarbij een begrip vervangen wordt door een beeld
Mobile (de, het)	Voorwerpen die met draad, snoer of dunne staafjes met elkaar verbonden zijn en al hangend in evenwicht blijven. Door aanraking of luchtstroming (wind, bv.) beginnen ze te draaien. Al zwevend geven ze een steeds wisselend beeld van vlakken, kleuren en figuren
modelleren	Boetseren, in vorm brengen

Monochroom	In één kleur Uitgevoerd in schakeringen (= kleine verschillen) van één kleur
Motief (het)	Een figuur of vorm die herhaald wordt
Negatief (het) (de negatieve vorm)	De restvorm als men het te tekenen of te schilderen voorwerp wegdenkt
Non-figuratief	Zie ° <i>abstract</i>
Nuance (de)	° <i>Schakering</i> , kleurspeling, tint, klein kleurverschil
Object (het)	Het voorwerp
Oliepastels (meervoud)	Pastels met olie als bindmiddel
Onderkast (de)	Gewone, kleine letter (geen hoofdletter)
Onderschildering (de)	Eerste aanzet (= begin) voor een schilderij, waarbij enkel hoofdvormen en kleurvlakken in een beperkt aantal kleuren worden aangebracht
Ontwerp (het)	De visualisering van een idee
Ooghoogte (de)	Het standpunt van de kunstenaar wordt bepaald door de hoogte waarop zijn ogen zich bevinden op het moment dat hij zijn werk maakt, de ooghoogte
Oogpunt (het)	Denkbeeldig punt dat zich recht voor je op de ° <i>ooghoogte</i> bevindt
Open compositie (de)	Bladschikking die niet in een (geometrische) vorm gevangen zit
Organisch	Organische vormen: vormen zoals we ze uit de natuur kennen
Origineel	- Oorspronkelijk, nieuw wat de inhoud betreft, nog niet door iemand anders bedacht of gemaakt - Het origineel: geen kopie, maar het oorspronkelijke werk
Overlapping (de)	Wanneer mensen, dieren en/of voorwerpen achter elkaar geschoven worden (ze bedekken elkaar dan dus gedeeltelijk).
Palet (het)	- Een (ovale) plank of plaat om verf op te mengen - Het kleurgebruik dat kenmerkend is voor een bepaalde schilder

Partitieve (kleurvorming)	De te mengen kleuren worden in heel kleine kleurvlakjes naast elkaar geplaatst De menging gebeurt dan visueel, in ons oog
Passe-partout (het)	Kader van karton of papier die over een afbeelding wordt gelegd om die passend te maken in de lijst. Geeft het werk wat ademruimte Gebruikt om werken te presenteren
Pastel (het)	- Tekenkrijt gemaakt van ° <i>pigmenten</i> , gemalen krijt en een bindmiddel - De tekening die met behulp van dit tekenkrijt is vervaardigd. - Pastelkleur: zachte, matte, gedempte kleur
Patroon (het)	Decoratieve vorm die toelaat een tekening regelmatig te herhalen
Permanente evaluatie (de)	een beoordeling doorheen het ganze schooljaar, ook tijdens de les
Perspectief (het)	Dieptewerking of het suggereren van een vergezicht De kunst om voorwerpen op een plat vlak af te beelden
Pigment (het)	Kleurstof die opgelost wordt in vloeistof en verf of inkt oplevert
Pixel	Beeldpunt Ieder beeld (foto, tekening, TV beeld) is opgebouwd uit beeldpunten
Plakkaatverf	Zeer dikke dekkende waterverf = gouache
Plasticiteit (de)	Ruimtelijkheid, de diepteverwerking en de ° <i>suggestie</i> van massa in een tweedimensionaal beeld. - het plastisch zijn-kneedbaarheid - de beeldende kracht
Plattegrond (de)	Afbeelding op schaal van het grondvlak van een ruimte (een plaats, een gebouw, enz.) of een deel daarvan
Polychroom	Veelkleurig, uitgevoerd in verschillende kleuren
Portret (het)	° <i>Twee- of driedimensionale</i> afbeelding van het gezicht van een (werkelijk) persoon

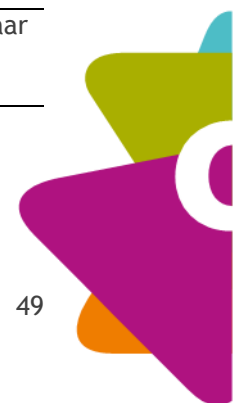

Potlood (het)	<p>Er zijn heel wat verschillende potloden. Het voornaamste verschil zit echter in de hardheid van de stift</p> <p>De stift is hoofdzakelijk samengesteld uit grafiet en klei. H= hard, B=zacht. Een potlood van gemiddelde hardheid (HB) wordt het meest gebruikt. Met een hard potlood trekt men heel dunne lijnen; zachte potloden worden vooral gebruikt om donkere vlakken te vullen, om te schaduwen en om indien nodig zware ° <i>contourlijnen</i> te zetten</p>
Primaire kleuren	<p>Kleuren waarvan men uitgaat voor het mengen, ofwel additief (de lichtkleuren), ofwel subtractief (de mengkleuren)</p> <p>Bij additieve kleurmenging zijn dit rood, groen en blauw (TV, PC, belichting...). Bij subtractieve menging zijn dit cyaan, magenta en geel (schilderen, drukken ...).</p>
Profiel	Zijaanzicht van een portret
Proportie (de)	Verhouding Afmeting
Realistisch	Naar de werkelijkheid
Reflectie (de)	Weerkaatsing, bijvoorbeeld van licht op een oppervlak
Reliëf (het)	<p>- Uitspringend beeldwerk</p> <p>- De natuurlijke oneffenheid van een oppervlak (bv. in aardrijkskunde: de oneffenheid van het aardoppervlak)</p>
Resolutie	Eenheid van de scherpte van een beeld, uitgedrukt in aantal lijnen of beeldpunten (pixels per inch of centimeter)
Restvorm (de)	De ° <i>negatieve vorm</i> die de eigenlijke vorm omsluit
Ritme (het)	<p>Wanneer de vormen steeds wisselend worden gebruikt.</p> <p>Wanneer vormen op een regelmatige manier terugkomen, is er sprake van herhaling, zowel bij 2- als 3-dimensionele vormgeving.</p>
Ritmisch en monotoon	<p>Eigenlijk hebben we hier te maken met het beeldaspect herhaling. Afhankelijk van de manier waarop vormen, kleuren en dergelijke herhaald worden, noemen we dit ritmisch of monotoon.</p> <p>(monotoon = altijd hetzelfde zodat het saai wordt)</p>
Ruimtelijk	<p>Een werkelijk of een denkbeeldig gevoel van ruimte</p> <p>In een tweedimensionaal beeld is ieder ruimtelijk effect denkbeeldig (° <i>suggestie</i>)</p>
Scannen	Een beeld, tekst (of streepjescode) optisch lezen
Scanner	Elektronisch apparaat waarmee op papier gedrukte tekst of afbeeldingen worden omgezet in digitale informatie die kan worden opgeslagen en bewerkt in de computer

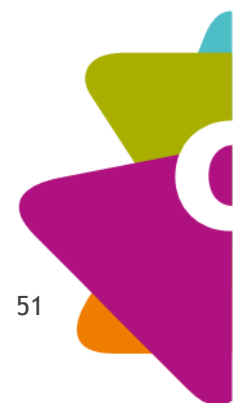
Schaduw (de)	Schaduw ontstaat door belichting en geeft volume aan het voorwerp <ul style="list-style-type: none"> - Eigen schaduw: het donkere gedeelte van een lichaam of vlak dat slechts zwak of helemaal niet verlicht wordt - Slagschaduw: de schaduw die op de ondergrond of achtergrond geworpen wordt van een voorwerp dat door licht beschenen wordt
Schakering (de)	Verscheidenheid van een bepaalde kleur
Schets (de)	Eerste, voorlopige en nog niet uitgewerkte versie van een werk
Schetsen	Tekenen met een vlotte lijn
Secundaire kleuren	Kleuren die ontstaan zijn door menging van twee en slechts twee primaire kleuren
Sfeerlicht	Licht geeft altijd een bepaald effect, roept een bepaalde sfeer op Het licht en de schaduwen kunnen hard en direct zijn of zacht Er kunnen zware, brede schaduwen zijn...
Silhouet (het)	Wanneer de werkelijke vorm afgebeeld wordt als één donker vlak (zoals de schaduwvorm van het voorwerp)
Sjabloon (het)	Uitgesneden vorm die ons toelaat een motief veelvuldig te herhalen
Skelet (het)	Constructie (meestal in hout) waarrond een beeldhouwwerk opgebouwd wordt
Spatel (de)	Strijkmes Lepel e.d. met plat, bot uiteinde om mee te smeren, schrapen
Spiegeling (de)	Spiegelbeeld of teruggekaatst beeld. Weerkaatsing van een lichtbron op een oppervlak, bv. de zon op het wateroppervlak
Standpunt (het)	- De visie die de kunstenaar op het onderwerp van zijn voorstelling had - De werkelijke plaats van waaruit de kunstenaar naar zijn onderwerp heeft gekeken Het standpunt van de maker van een tekening, schilderij of ander werk bepaalt wat de kijker zal zien
Stapelning (de)	Wanneer mensen, dieren en voorwerpen in de ruimte boven elkaar afgebeeld worden
Statisch	- Zonder beweging, rustig, in evenwicht - In tegenstelling tot ° <i>dynamisch</i>

Stereotiep	Zonder veel fantasie of originaliteit
Stileren	Vereenvoudigen, vervormen (uitbeelden in vereenvoudigde of zuivere vorm)
Stilering	Door vereenvoudiging en door weglating van details komen tot de belangrijkste kenmerken van de vorm
Stillevan (het)	- Een opstelling van (levenloze) dingen - Een tekening of schilderij van een dergelijke opstelling
Strijklicht (het)	Vorm van belichting waarbij de lichtbaan onder een zeer schuine hoek op een oppervlak valt
Structuur (de)	De opbouw van iets. De opbouw van een schilderij kan je zien maar de opbouw of structuur van een gebouw niet altijd. De structuur van iets zit vaak aan de binnenkant en is dus verstopt voor het oog Verwar niet met ° <i>textuur!</i>
Subtractieve (kleurvorming) (de)	Delen van het licht worden geabsorbeerd door de materie waaruit het oppervlak bestaat. Het onttrekken, aftrekken van kleuren door ze voor of over elkaar te plaatsen Bij het schilderen hebben we altijd te maken met subtractieve kleurmenging doordat we kleur onttrekken aan het oppervlak als we er een kleur op aanbrengen
Suggestie (de)	Techniek om bij de kijker de schijn van werkelijkheid op te roepen. Wat afgebeeld is, lijkt dus echt Door naar de afbeelding te kijken denk je aan iets. (kan ook iets anders zijn dan de werkelijkheid)
Suggestief	Suggestie inhoudend, een bepaalde soort van beelden oproepend
Symbolisch kleurgebruik (het)	Een kleur die symbool staat voor een bepaald begrip De kleuren krijgen een diepere betekenis
Symmetrie (de)	- Evenwichtige en harmonische verhouding - Een zodanige opstelling dat die door een denkbeeldige lijn in twee helften verdeeld kan worden die elkaars spiegelbeeld zijn - Tegenovergestelde van asymmetrie
Tentoonstelling (de)	(Ook expositie): opstelling van (kunst)voorwerpen , toegankelijk voor publiek
Tertiaire kleuren	Kleuren die samengesteld zijn uit drie primaire kleuren, twee secundaire kleuren of één secundaire kleur met de daarin niet voorkomende primaire kleur

Textuur (de)	<p>Het uitzicht van voorwerpen en van beelden Een beeld kan ruw of glad gepolijst zijn, het kan grof en bobbelig of geboetseerd zijn</p> <p>De textuur van een beeld geeft het beeld zeggingskracht mee, ze roept een bepaalde sfeer op</p>
Thema (het)	<p>- Onderwerp of idee waaraan in een werk vorm wordt gegeven.</p> <p>- Zie ° <i>motief</i></p>
Tint (de)	<p>Klein kleurverschil, nuance</p> <p>Kleurtinten hebben alles te maken met een kleurschakering, vb. een geelachtig groen</p>
Toon (de)	De eigenlijke naam van de kleur bv. blauw, groen, cyaan magenta ..
Transparant	Doorschijnend, zodat men een daarachter geplaatst voorwerp of aangebrachte kleur kan zien
Tweedimensionaal	<p>- Met twee dimensies, hoogte en breedte</p> <p>- Vlak, plat</p>
Typografie	Vormgeving van gedrukte of nog te drukken teksten
Vervreemdend kleurgebruik (het)	Kleurgebruik dat onlogisch of niet voor de hand liggend is
Vlakverdeling (de)	Techniek van het plaatsen van vormen in een gegeven vlak
Vluchtlijn (de)	Lijn die naar het vluchtpunt loopt. (richting)
Vluchtpunt (het)	Punt waar de dieptelijnen (vluchtlijnen) bij een tekening in perspectief naartoe lopen. (is er maar één vluchtpunt, dan is het dat punt waar de kunstenaar naar kijkt op de ooglijn)
Vogelvluchtperspectief (het)	Vanuit de hoogte neerkijkend naar de dingen
Voorgrond (de)	<p>Gedeelte van een ruimte dat perspectivisch het dichtst bij de kijker ligt</p> <p>In tweedimensionale beelden (tekeningen, schilderijen) is de voorgrond een ruimtelijke suggestie en maakt hij deel uit van het platte vlak</p>
Vorm (de)	<p>- De uiterlijke eigenschappen van een beeld (tegenover de inhoud)</p> <p>- De wijze waarop de inhoud getoond wordt</p> <p>- Een figuur als onderdeel van een werk, bv. een tekening opgebouwd uit geometrische vormen</p>

Vormcontrasten meervoud)	Tegenstellingen van vormen (Regelmatig en onregelmatig, ° <i>organisch en geometrisch</i> , hoekig en rond, ° <i>symmetrisch en asymmetrisch</i> zijn voorbeelden van vormcontrasten)
Waarnemen	Zien, kijken, opmerken; het onderwerp zéér goed en in detail opnemen door er aandachtig naar te kijken
Waarneming (de)	Wat men bij het waarnemen van een onderwerp ziet
Warm-koudcontrast (het)	Tegenstelling die gevormd wordt door een warme kleur tegenover een koude kleur te plaatsen
Waskrijt (het)	Krijt waarvan de kleurende bestanddelen door was zijn samengebonden.
Wassen (het)	Techniek waarbij men een aangebrachte kleur met water in een lichtere tint doet overgaan
Waterverf (de)	In water oplosbare verf bestaande uit pigment en een eenvoudig bindmiddel Meestal bedoeld men de transparante aquarelverf
Zelfportret (het)	Een tekening die of een schilderij dat een kunstenaar van zichzelf maakt
Zoekertje	Een uitgespaard kader in een stuk stevig wit papier om een boeiend gedeelte van bv. een foto, de werkelijkheid te tekenen